

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.03.2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99, ECLI:CZ:NS:2001:25.CDO.2895.99.1

Číslo: 5/2002

Právní věta:

Má-li být bezdůvodné obohacení vydáno v penězích a nesplní-li dlužník svoji platební povinnost včas, má věřitel právo požadovat též úroky z prodlení (§ 517 obč. zák.).

Uplatnění práva na úrok z prodlení není samo o sobě výkonem práva, který je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 29.03.2001

Spisová značka: 25 Cdo 2895/99

Číslo rozhodnutí: 5

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Úroky

Předpisy: § 3 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 517 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v České Lípě rozsudkem ze dne 13. 11. 1998 uložil žalované, aby zaplatila žalobci částku 100 000 Kč v měsíčních splátkách po 1500 Kč, žalobu ohledně 18% úroku z prodlení od 1. 3. 1996 do zaplacení zamítl a žádnému z účastníků nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že žalobce od žalované koupil za 100 000 Kč osobní automobil Škoda Favorit, který mu byl 4. 1. 1996 odňat orgány Policie ČR jako vozidlo odcizené původnímu vlastníku v listopadu roku 1991. Soud dovodil, že kupní smlouva uzavřená mezi účastníky dne 9. 1. 1995 je neplatná dle § 39 obč. zák., neboť žalovaná nebyla vlastníkem prodávaného vozu (nebylo ani prokázáno, že by vlastnictví vydržela, neboť vozidlo v dobré víře držela pouze od 4. 2. 1993 do 9. 1. 1995), proto jí vzniklo bezdůvodné obohacení podle § 451 odst. 2 obč. zák., které je povinna žalobci vydat (§ 457 obč. zák.). Vzhledem k tomu, že žalovaná byla po celou dobu držení vozu až do jeho prodeje v dobré víře, že je jeho vlastníkem, nepřiznal soud žalobci právo na náhradu příslušenství k žalované částce s odůvodněním, že takový výrok by byl v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 obč. zák. Soud též nepřiznal úspěšnému žalobci právo na náhradu nákladů řízení podle § 142 odst. 1 a § 150 o. s. ř. s tím, že tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele s ohledem na sociální postavení žalované, která je již

několik let v invalidním důchodu, žádným způsobem soudní řízení nezavinila a byla v dobré víře, jak je uvedeno výše.

K odvolání obou účastníků Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci rozsudkem ze dne 15. 7. 1999 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalované uložil, aby žalobci zaplatila 18% úrok z prodlení z částky 100 000 Kč od 1. 3. 1996 do zaplacení, a stanovil splatnost úroku i samotné částky 100 000 Kč do jednoho měsíce od právní moci rozhodnutí; jinak rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení. Vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně a ztotožnil se i s jeho právním posouzením věci samé. Výrok o platební povinnosti žalované ohledně 18% úroku z prodlení odůvodnil tím, že i žalobce se koupí odcizeného vozu ocitl ve stejné situaci jako žalovaná; podle odvolacího soudu je obecně známo, že koupě ojetého automobilu představuje riziko koupě od nevlastníka s následným vznikem povinnosti věc vlastníku vydat, proto uplatnění nároku na úrok z prodlení odvolací soud neshledal v rozporu s dobrými mravy.

Proti výroku rozsudku odvolacího soudu, jímž byl rozsudek soudu prvního stupně změněn ohledně 18% úroku z prodlení z žalované částky, podala žalovaná dovolání, v němž namítá, že částka 100 000 Kč, kterou má hradit z titulu bezdůvodného obohacení, není plněním peněžitého dluhu a proto by nemělo dojít k aplikaci ustanovení § 517 odst. 2 obč. zák. a nařízení vlády č. 142/1994 Sb. Žalovaná se sama při koupě vozu stala obětí podvodu a bylo by v rozporu s dobrými mravy podle § 3 odst. 1 obč. zák., kdyby musela nést nejen následky podvodného jednání cizích osob, ale i hradit úrok z prodlení, když navíc v průběhu tříletého soudního řízení mohla důvodně předpokládat, že vlastnické právo k vozu nabyla vydržením. Kromě toho doložila, že je vážně nemocná, nemajetná a s minimálními důchodovými prostředky. Z těchto důvodů navrhuje, aby napadený výrok rozsudku odvolacího soudu byl zrušen a v uvedeném rozsahu věc vrácena k novému projednání a rozhodnutí.

Vzhledem k ustanovení části dvanácté, hlavy první, bodu 17. zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) dovolání projednal a rozhodl o něm podle dosavadních právních předpisů (tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 1. 2001). Po zjištění, že dovolání proti výroku o úroku z prodlení, které je přípustné podle § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř. (úrok z prodlení je v dovolacím řízení samostatným předmětem řízení a jeho hodnota ke dni právní moci napadeného rozsudku přesahuje 20 000 Kč), bylo podáno včas, osobou oprávněnou – účastnicí řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), a po přezkoumání napadeného rozhodnutí v té části výroku, jíž byl rozsudek soudu prvního stupně změněn ohledně 18% úroku z prodlení, a v závislých výrocích o náhradě nákladů řízení věci (dovolání žalované nesměřovalo proti části výroku, jíž byl rozsudek soudu prvního stupně potvrzen ohledně částky 100 000 Kč) dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné.

N e j v y š š í s o u d proto dovolání žalované zamítl.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nesprávné právní posouzení věci [dovolací důvod podle § 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř., který žalovaná – posuzována podle obsahu dovolání (§ 41 odst. 2 o. s. ř.) – uplatnila] může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu, nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval. Z hlediska dovolacího důvodu, jak jej žalovaná vymezila, je rozhodující posouzení, zda se do prodlení podle § 517 obč. zák. dostává i ten, kdo řádně a včas nevydá bezdůvodné obohacení, a zda v posuzované věci není požadavek žalobce na zaplacení úroku z prodlení vzhledem k okolnostem případu v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.).

Podle § 488 obč. zák. závazkovým vztahem je právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění

(pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek.

Podle § 489 obč. zák. závazky vznikají z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně. Podle § 517 odst. 1, věty první, obč. zák. dlužník, který svůj dluh řádně a včas nesplní, je v prodlení. Podle odstavce 2 tohoto ustanovení, jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úroky z prodlení, není-li podle tohoto zákona povinen platit poplatek z prodlení; výši úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis.

Z této úpravy je zřejmé, že závazkové právní vztahy, pro něž je charakteristické, že věřiteli zakládají právo na plnění (pohledávka) a dlužníkovi povinnost k plnění (dluh), vznikají nejen z dvoustranných právních úkonů (smluv), ale i mimosmluvně při splnění zákonem stanovených podmínek, tedy kromě jiného i z bezdůvodného obohacení, jak výslovně stanoví zákon. Bezdůvodné obohacení tedy představuje závazkový právní vztah, z něž pohledávka vzniká tomu, na jehož úkor se jiný bezdůvodně obohatil, a dluh tomu, kdo obohacení získal. Jestliže tento dluh (povinnost vydat bezdůvodné obohacení) nespočívá v povinnosti vydat věc, nýbrž v povinnosti platební, je nepochybné, že jde o dluh peněžitý, s jehož řádným a včasným nesplněním spojuje ustanovení § 517 obč. zák. nepříznivý důsledek vzniku prodlení na straně dlužníka s právem věřitele požadovat vedle plnění i úroky z prodlení.

V posuzovaném případě je zřejmé, že žalované vzniklo na úkor žalobce bezdůvodné obohacení, které je povinna vydat formou peněžitého plnění ve výši 100 000 Kč (vzhledem k vymezení dovolání není tato otázka předmětem dovolacího přezkumu). Dostala-li se s plněním tohoto dluhu do prodlení, uplatňuje žalobce nárok na úhradu úroků z prodlení důvodně a v souladu s ustanovením § 517 obč. zák. ve výši stanovené prováděcím předpisem (nařízení vlády č. 142/1994 Sb.). Dovolání tedy v tomto směru není opodstatněné.

Podle § 3 odst. 1 obč. zák. výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Smyslem tohoto ustanovení je zamezit výkonu práva, který sice odpovídá zákonu, avšak odporuje dobrým mravům, jež lze definovat jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96, publikovaný v časopise Soudní judikatura 8/1997 pod č. 62). Není tedy vyloučeno, že i takový výkon práva, který odpovídá zákonu, může být shledán v rozporu s dobrými mravy a že mu proto bude soudem odepřena právní ochrana. Na druhé straně však fungování systému psaného práva je založeno zejména na důsledném dodržování pravidel vyplývajících z právních předpisů a korektiv dobrých mravů nesmí být na újmu principu právní jistoty a nesmí nepřiměřeně oslabovat subjektivní práva účastníků vyplývající z právních norem. Postup soudu podle § 3 odst. 1 obč. zák. má proto místo jen ve výjimečných situacích, kdy k výkonu práva založeného zákonem dochází z jiných důvodů, než je dosažení hospodářských cílů či uspokojení jiných potřeb, kdy hlavní nebo alespoň převažující motivací je úmysl poškodit či znevýhodnit povinnou osobu (tzv. šikanozní výkon práva), případně kdy je zřejmé, že výkon práva vede k nepřijatelným důsledkům projevujícím se jak ve vztahu mezi účastníky, tak na postavení některého z nich navenek.

Dovolatelka se domáhá, aby za výkon práv v rozporu s dobrými mravy byl označen požadavek žalobce na úhradu úroku z prodlení s vydáním bezdůvodného obohacení, které bylo mezi účastníky předmětem soudního sporu. Institut úroků z prodlení představující odůvodněnou ochranu věřitele slouží k zajištění pohledávky tím způsobem, že hrozbou zvyšujícího se dluhu působí na dlužníka, aby

své povinnosti dostál, zároveň jej sankcionuje za porušení povinnosti splnit dluh řádně a včas a současně přináší věřiteli kompenzaci (paušalizovanou náhradu škody) za dobu, o kterou se případně plnění opozdilo. Využití tohoto prostředku věřitelem zásadně nelze považovat za výkon práva v rozporu s dobrými mravy, a to samozřejmě ani v situaci, kdy existence dluhu je mezi účastníky sporná a je o ní rozhodováno v soudním řízení. Odepřít ochranu by bylo možno pouze takovému požadavku věřitele na úrok z prodlení, který by uvedená hlediska opomíjel, nevycházel by ze smyslu institutu prodlení, případně by byl dokonce zneužíván k poškození dlužníka nebo by vzhledem k poměrům účastníků vedl k nepřiměřeným důsledkům v tom smyslu, že by dlužníka zatěžoval likvidačním způsobem, zatímco pro věřitele by neznamenal podstatný přínos. O takový případ se v dané věci nejedná.

Ze všech těchto důvodů je zřejmé, že rozsudek odvolacího soudu je z hlediska uplatněného dovolacího důvodu správný; Nejvyšší soud České republiky proto dovolání žalovaného podle ustanovení § 243b odst. 1, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.